

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

FEBRUARY/MARCH 2009

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 80

Palomoka ya matlakala a memorantamo ke (5).

KAROLO A**TEKATLHAOLOGANYO****POTŠIŠO 1**

- 1.1.1 Ke ntwā ya semorafe. (1)
- 1.1.2 Ba belaela gore ke mediro ya dinokwane tšeo di itšhireletšago ka mogwanto wo o fetilego wo go wona go bego go ipelaetšwa kgahlanong le go khudušwa. (2)
- 1.1.3 Kholofelo/Tshepo/Tumelo ya gore ge baetapele ba ba etetše, dikgaruru di tla fela, khutšo e tla rena. (2)
- 1.1.4 Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana:
- Ba tletše ka mo nageng ebile ba tšeela Maafrika-Borwa mešomo:
  - Ba bangwe ba bona ba oketša bosenyi ka mo nageng.
  - Ba na le bokgoni go tša mešomo ebile dikgwebo tša bona di godiša ekonomi ya naga. (2)
- 1.1.5 Dikarabo di tla fapana:
- Go dumela**
Gantši ge go begwa ka ga ditiragalo tša bosenyi go hwetšwa e le gore Matšwantle a a amega. Go na le moo Matšwantle a dirišwago ke batho ba bangwe go phethagatša merero ya bona ya bosenyi gomme ba ba lefele goba ba ba fe madulo.
- Go ganetša**
Go na le batho bao ba dirago bosenyi ba re ke Matšwantle. (3)
- 1.1.6 ➤ Matšwantle a na le maano a bophelo ge go lebeletšwe lefapa la tša kgwebo. Ba ipulela dikgwebo tša bona ebile ba rekiša le mebileng. Ge ba šoma ba dira ka mafolofolo le boikgafo ntle le go kgetha gore ke mošomo wa mohuta mang?
- Maafrika-Borwa a kgetha mešomo ebile ga a na mafolofolo le kgahlego ka go ithomela dikgwebo tša bona.
  - Afrika-Borwa ke naga yeo e tšwetšego pele, ka gona Maafrika-Borwa a na le bokgoni bja mešomo ye e fapafapanego. (2)
- 1.1.7 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
Aowa, ga ba swanela go fiwa ditokelo ka nageng yeo e sego ya gabobona.
Ee, le bona ke batho ba swanetše go fiwa ditokelo tša botho ge ba na le mangwalo a bohlatse. (2)
- 1.1.8
- Ke tlala yeo e lego nageng tša bona.
  - Bohloki le tlhokego ya mešomo.
  - Kgatelelo le tlhorišo dinageng tša bona.
(Karabo ya maleba e tla amogelwa.) (2)

1.2

- 1.2.1 O a imelwa / O rengwa ke hlogó/Ga a ipshine/ O swerwe ke *papalase* (2)
- 1.2.2 (a) O boletše nnete / therešo
(b) Ke thoma bophelo bjo bofsa/ke a fetoga (2)
- 1.2.3 Itšhuu !
Go kwa bohloko (2)
- 1.2.4 Dintwa.
Go ba le lenyatšo.
Go se tšwelele dithutong.
Go hloka maikarabelo.
Di ba hlolela bophelo bja go fokola.
Di ama bokamoso bja bona. (2)
- 1.2.5 Dikarabo di tla fapana
Ee, bagwera ba na le mogofe. Ge ba dira dilo tša go tšwa tseleng ba di dira ka moka. Khuetsšo yela ye mpe ya segwera e kgatha tema bophelong bja motho.
Aowa, ga se bagwera bao ba dirago gore motho a dire dilo tša go tšwa tseleng. Ditiro bophelong motho o a ikgethela. (2)
- 1.2.6 Go mo fa dikeletšo tša maleba tša go agiša.
Go mo lokolla sekolong tšatši leo a ye a ikhutše. (2)
- 1.2.7 Diokobatši ga di thuše motho go lebala mathata.
(Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.) (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: [30]

KAROLO B**POTŠIŠO 2**

Go swaya kakaretšo go lebeletšwe kabo ya meputso:

- A > Mmolelwa / Motho wa boraro (1)
 > Tšhomišo ya mantšu a gago / Boitlhamelo (1)
 > Botelele bjo bo laeditšwego / palo ya mantšu (1)
- B > Dintlha tše šupa ka gare ga temana (7)

Go tla lebelelwa dintlha tše di nyalelanago le tše:

- Ke sephethephethe mmarakeng wa ka ntle.
- Batho ba ya godimo le tlase ba reka se le sela.
- Go rekišwa diaparo le dijo tša go swana le mafodi, dinamune, mafela.
- Bareki ba thabišwa ke ditšweletšwa tša go kgahliša.
- Barekiši ba thabišitšwe ke ge ditšweletšwa tša bona di rekwa ebile di thabiša bareki.
- Monna o thabišitšwe ke go reka lefela le legolo la go fiša gomme o lefa ntle le pelaelo
- Ngwana o bapala kgauswi le mmagwe wa morekiši.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: [10]

KAROLO C**POLELO LE TIRIŠO****POTŠIŠO 3**

- 3.1 Fonte ye kgolo e goga šedi ya mmadi mola fonte ye nnyane e thekga molaetša wo o tšweletšwago ke fonte ye kgolo. (2)
- 3.2 Tshepišo ya bokamoso bja go phadima. (1)
- 3.3 Gore baithuti ba dire dikgopelo e sa le nako pele sekgoba se ka tlala. (2)
- 3.4 Tšhupabodulo ya lefelo le dinomoro tša mogala. Motho yo go ka ikopantšhwago le yena (3)
- 3.5 O tla lefelwa dithuto, madulo le dijo Go diega ga botšhwene... (2)

[10]

POTŠIŠO 4

- 4.1 Ratana/ thušana.
Batho ba dirana se sengwe. (2)
- 4.2 O laetša nyenyefatšo/ bonnyane bja selo. (2)
- 4.3 Bošego/ mosegare. Ke lehlathi la nako. (2)
- 4.4 Montshepetšabošego.
Lediri le lehlathi. (2)
- 4.5 Bona le yona. (2)
- [10]**

POTŠIŠO 5

- 5.1 O ntlele le dikobo mohla o boa hle.
O se ntlele le dikobo mohla o boa hle. (2)
- 5.2 Babinatau ba tla šala ba go reta. (2)
- 5.3 Motho o swanetše a šome ka maatla gore a tšwelele. (2)
- 5.4 Agee! - Lethabo/ kgahlego/ reta/ tumiša.
Hle! - Kgopelo (2)
- 5.5 Ngwana
Tiro e dirwa ke yena/ Modiri wa tiro. (2)
- 5.6 (a) Tau - Tau ye bogale e bolaile batho.
(b) Kobo - Kobo ya koko e borutho. (4)
- [14]**

POTŠIŠO 6

- 6.1 Dikolobjana (1)
- Mollo (1)
- Ithata (1)
- tlotše (1)
- Ngwana (1)
- Bogobjana (1)
- [6]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40**PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80**